

dağılması ve onlara ulaşamaması halinde nasıl davranacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Aralarında Ubâde b. Sâmî, Muâviye, Hasan-ı Basrî, Zührî, Mâlik, Leys, Evzâi ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin bulunduğu bir grup onun beşte birini devlet başkanına vermesi, geri kalanını ise tasadduk etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Buna karşılık Şâfiî, başkasının malını tasadduk etmenin câiz görülmediği noktasından hareketle bu kişinin böyle bir harekette bulunma hakkının olmadığını ve onu devlete iade etmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak bu tartışmanın, gulûlden ziyade buluntu malın (lukata) tanımı, ilânı ve sahibinin bulunamaması halinde tasadduk edilmesi konularındaki doktrinel ihtilâfların bir sonucu olduğu görülmektedir (bk. LUKATA).

Ganimetten çalınan mal, hırsızlık haddinin uygulanması için şart olan nisaba ulaşmış veya gulûl yapan kimse ganimetler arasında bulunan bir câriyeye tecavüz etmişse bu kişiye hırsızlık veya zina haddinin uygulanıp uygulanmayacağı konusunda İslâm hukukçuları ihtilâf etmişlerdir. Çoğunluk, gulûl yapan kimsenin söz konusu ganimette hakkı olmasını, diğer bir ifadeyle mülkiyet şüphesi bulunmasını gerekçe göstererek ve hadlerin şüphyle sâkîr olması ilkesini dikkate alarak bu durumda had cezalarının uygulanmayacağı, kendisine ta'zîren bir ceza verileceği görüşündedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh* "ğil" md.; Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğil" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "ğil" md.; *Müsned*, II, 184; IV, 299, 325; V, 423, 424; Dârimî, "Zekât", 47, "Siyer", 50; Buhârî, "Zekât", 67, "Hibe", 17, "Ahkâm", 24, 41, "Hiyel", 15, "Cihâd", 188, 190; Müslim, "İmâre", 24, 26-29, "Cihâd", 72; İbn Mâce, "Cihâd", 24, 34; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 133, 134, 135, 143, 145, 156, "İmâre", 10, 11, "Hurûf", 1; Tirmizî, "Siyer", 21, "Tefsirü'l-Kurʿân", 4; Nesâî, "Zekât", 48; Şâfiî, *el-ʿUm* (nşr. M. Zührî en-Necâr), Beyrut 1393/1973, IV, 251; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân* (Şâkir), VII, 348-364; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurʿân* (Kamhâvî), II, 331-333; Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeril-kebir* (nşr. Selâhad-din el-Müneccid), Kahire 1971, I-II, tür.yer.; Vâhidî, *Esbâbün-nüzûl*, Kahire 1378/1959, s. 72-73; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kurʿân*, I, 299-303; Kâsânî, *Bedâʿiʿ*, Beyrut 1402/1982, VII, 123-124; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, IX, 69-73; Kurtubî, *el-Câmiʿ*, IV, 254-262; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kurʿân*, II, 128-137; Süyûtî, *Esbâbün-nüzûl*, Kahire 1986, s. 46; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Halfâ, ts. (Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî), VII, 338-343; Ahmed Rızâ, *Muʿcemü metni'l-luğâ*, Beyrut 1379/1960, IV, 317-319; "Gulûl", *Mu.F.*, XXXI, 272-278.

FERHAT KOCA

GULÛV

(الغل)

Kur'an ve Sünnet'e dayalı yaygın İslâm anlayışının sınırlarını aşan inanç ve telakkileri nitelikle için kullanılan bir terim.

Sözlükte "haddi aşmak, itidal çizgisinin ötesine geçmek" anlamına gelen gulûv kelimesi, terim olarak "Kur'an ve Sünnet'in belirlediği genel İslâm anlayışının sınırlarını aşmak" diye tanımlanabilir. Gulûv sözde, davranışta, her türlü telakkide aşırılık gösterip mâkul sınırın ötesine geçmeyi ifade eden genel bir terim olmakla birlikte İslâmî kaynaklarda da ha çok dinî alanda kullanılmıştır.

Kur'an'da iki yerde gulûv kökünden türeyen fiiller yer almaktadır. Ehl-i kitaba hitap eden ve onlardan dinlerinde haddi aşmamalarını isteyen âyetlerin ilkinde Allah hakkında gerçek olandan başkasını söylememeleri emredilmiş ve Meryem oğlu Mesîh İsâ'nın Allah'ın oğlu değil sadece elçisi olduğu, fakat yaratılışının mucizevî bir şekilde gerçekleştiği, Allah'tan başka bir ilâhın bulunmadığı vurgulanmış, İsâ ile annesi Meryem'e ilâhlık isnat etmenin dinde aşırılık niteliği taşıdığına dikkat çekilmiştir (en-Nisâ 4/171). İkinci âyette de yine Meryem oğlu Mesîh'in tanrılaştırılmasının küfür olduğu beyan edildikten sonra (el-Mâide 5/72-75) hristiyanlara hitaben, "Dininizde haksız yere haddi aşmayın" uyarısında bulunulmuş ve önceden sapıklığa düşüp birçok kimseyi de sapıklığa sevkeden topluluğun arzularına uymamaları emredilmiştir (el-Mâide 5/77). Bu âyetin devamında İsrâiloğulları'nın hem Dâvûd hem de Meryem oğlu İsâ diliyle lânetlendiği ifade edilmiş, bunun sebepleri ise onların isyan ve taşkınlık göstermeleri, birbirlerini kötülük yapmaktan vazgeçmemeleri ve inkârcılarla dostluk kurmaları olarak belirtilmiştir (el-Mâide 5/78-80). Müfessirlerin de belirttiği gibi bu âyetler iki türlü aşırılığı tasvir etmektedir. Hristiyanlar Hz. İsâ ile Meryem'i tanılaştırmak, yahudiler de Meryem'e zina isnat edip hakarete bulunmak suretiyle haddi aşmışlardır (bk. Fahreddin er-Râzî, XII, 62-63; Şevkânî, II, 65). M. Reşid Rızâ, hristiyanların çok ileri gitmeleriyle (ifrat) yahudilerin çok geri kalmalarının (tefrit) gulûv kapsamına girdiğini söyleyerek bu teri-

mi, "Allah'ın çizdiği sınırların gerisinde kalmak veya bunları aşmak" diye tanımlamıştır. Böylece Reşid Rızâ, hem dine yapılan ilâveleri hem de ondan eksiltmeyi gulûv çerçevesine almıştır (*Tefsirü'l-menâr*, VI, 81). Ancak söz konusu âyetlerde hristiyanların Hz. Meryem ve İsâ ile ilgili aşırı inançlarına gulûv, yahudilerin isyan ve taşkınlıklarına da hevâ, dalâlet ve lânet kavramları nisbet edilmiştir. Öyle görünüyor ki gerek Kur'an terminolojisinde gerekse İslâm literatüründe, dinin hükümlerini inanç veya amel açısından hiçe sayıp ihmal etmek gulûv olmayıp genel anlamda isyan, taşkınlık ve itaatten çıkış olarak kabul edilmiştir. Gulûv ise dinî bir hükmü nasların ve genel kuralların çizdiği sınırların ilerisine taşıyıp mübalağalı bir şekilde benimsemek ve uygulamaktır. Buna göre dinde ifrata kaçmak gulûv, tefritte kalmaksa isyan ve taşkınlık sayılır.

Hak dinin ve bunun son halkasını oluşturan İslâmiyet'in bir itidal dini olduğunda şüphe yoktur. Dinî konularda maksatlı, sistemli ve sürekli bir şekilde geri kalmak veya ileri gitmek itaat ve itidalle bağdaşmaz. Bundan dolayı Kur'an'da her iki aşırılık da yerilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bunun için kullanılan kelimelerden biri, *adv* kökünden türeyen ve "sınırı aşmak" anlamına gelen *i'tidâ* ve *taaddî*dir. İlgili âyetlerde ilâhî sınırları aşanlar (*mu'tedîn*) zalimler olarak nitelendirilmiş, bunların Allah tarafından sevilmeyeceği ve acıklı azaba uğratılacağı haber verilmiştir. Allah'ın helâl kıldıklarını haram saymak da *i'tidâ* olarak değerlendirilmiş, ayrıca savaş esnasında, hatâta duada ve Allah rızası için harcama yapma sırasında bile (el-A'râf 7/55; el-İsrâ 17/26-27) haddi aşmamak gerektiği bildirilmiştir (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "adv" md.).

Gulûv, *i'tidâ*, *taaddî*, *tenattu'* (söz ve davranışta gereksiz yere titizlik gösterme), *teşdid* (çetin ve müşkülpesent olma) hadislerde de geçmiş ve bu konuya önem atfedilmiştir. Dinde aşırı gitmeyi yasaklayan ve geçmiş ümmetlerin aşırılıkları sebebiyle helâk olduklarını belirten Hz. Peygamber (*Müsned*, I, 215, 347, 386; Müslim, "İlim", 7), ibadetten savaşa kadar pek çok konuda ümmetini gulûvve saptırmaktan sakındırmıştır. Hadislerde belirtildiğine göre Resûl-i Ekrem, ümmetine farz kılınıp ifasında zorluk çekileceği endişesiyle teravîh namazının cemaat-

le kılınmasına üçüncü veya dördüncü gecedan sonra ara vermiş (*el-Muvatta*², “Ramazân”, 1; Buhârî, “Teheccüd”, 5), dua ederken sesi yükseltmeyi, hastalık ve yolculuk esnasında namaz ve oruç gibi ibadetler için tanınan ruhsatları kullanmamayı uygun bulmamış (Buhârî, “Tevhîd”, 9; Nesâî, “Şiyâm”, 47, 48), oruç tutarken iftarda acele etmeyi, sahurunu ise geciktirmeyi tavsiye etmiş (*Müsned*, V, 147; Buhârî, “Şavm”, 33, 45), insan gücünü zorlayacak şekilde nâfile namaz kılmayı tasvip etmemiş (Buhârî, “İmân”, 32; “Teheccüd”, 18), imamlik yapanların namazı uzatmalarını eleştirmiş (*Müsned*, IV, 118; Müslim, “Şalât”, 182), abdest alırken organları üçten fazla yıkamayı hadidi aşmak olarak değerlendirmiş (*Müsned*, II, 180; İbn Mâce, “Tahâret”, 48), aşırı şekilde ibadete dalarak eşini ihmal eden Abdullah b. Amr b. Âs’ı uyarıp eşine karşı da sorumlulukları bulunduğunu hatırlatmış (Buhârî, “Şavm”, 55), ifa ettikleri ibadetleri azımsayarak geceleri sürekli namaz kılacaklarını, gündüzleri de devamlı oruç tutacaklarını ve cinsî hayatlarına son vereceklerini söyleyen sahâbîlerin bu tutumunu İslâmiyet’te ruhbanlığın bulunmadığını belirterek sünnetine aykırı bulmuş (Buhârî, “Nikâh”, 1; Ebû Dâvûd, “Te’âvuvu”, 27) ve dinî hükümleri aşırılığa kaçarak uygulamaya çalışanların bunda muvaffak olamayacaklarına dikkat çekmiştir (*Müsned*, IV, 422). Bunun yanında Hz. Peygamber, günlük hayatın neşeli ve kederli görünümünde ifrat ve tefrite gitmeyi de menetmiş, sözleri ve davranışlarıyla insan fıtratına uygun düşen itidal çizgisini daima korumuş ve tavsiye etmiştir. Hıristiyanların Hz. İsa’yı övmekte ifrata düştüklerini hatırlatarak kendisine karşı gösterilecek övgü ve saygıda aşırı gidilmesine de izin vermemiştir (*Müsned*, I, 23; IV, 25; Buhârî, “Enbiyâ”, 48). Resûl-i Ekrem’in gulüvvü yasaklayan bu sözlerinin yanı sıra itidali tavsiye eden, İslâm dininin müsamaha ve kolaylık dini olduğunu ifade eden hadisleri de vardır (meselâ bk. *Müsned*, IV, 338; V, 32; VI, 116, 167; Müslim, “Zikir”, 78).

İslâm dünyasında erken devirlerde gulüv anlayışının ve buna bağlı hareketlerin ortaya çıkışını hazırlayan sebepler, gulüvvü benimseyen şahıs ve grupların psikolojik yapıları ile müslüman olmadan

önceki inanç ve kültürlerine göre farklılık arzeder. Bu sebepleri şu şekilde özetlemek mümkündür: 1. Siyasî sebepler. Mevcut yönetimden umduğunu bulamayan ve iktidara karşı meşrû yollarla muhalefet etme imkânına sahip olmayan grupların kurtarıcı beklentisi içine girmesi, bazı liderlere tanrılaştırmaya kadar varan bir nazarla bakması bu faktör içinde mütalaa edilebilir. Hz. Ali’ye ve onun soyundan gelen imamlara karşı gösterilen aşırı bağlılık bunun örneklerinden biridir. 2. Yabancı tesirler. Her türlü aşırı görüşe kaynaklık eden ve Küfe’de yaşayan Kinde kabilesine mensup Senevîler (Seneviyye) başta olmak üzere, eski din ve kültürlere bağlı grupların ve gulüvve düştükleri Kur’an tarafından belirtilen yahudilerle hıristiyanların İslâm dünyasındaki gulüv hareketinin ortaya çıkışında etkili olduğu genellikle kabul edilir. Bunun dışında, müslüman olmadıkları halde müslüman görünerek İslâm’ı tahrif etmek isteyen Araplar’ın ve Arap olmayan unsurların, hakkında siyasî ve hissî birçok spekülasyonun yapıldığı Hz. Ali ile onun soyundan gelenlerin etrafında bâtil inançlar oluşturma faaliyetleri gulüv hareketini, özellikle de Gâliyye’nin ortaya çıkışını etkileyen sebepler arasında zikredilir. 3. Psikolojik sebepler. Dinî hayat açısından insanların farklı yeteneklere sahip bulunması gulüvvün psikososyolojik sebepleri arasında gösterilir. Zira hangi dine mensup olursa olsun fıtraten insanların çoğunluğu itidal çizgisinde, az bir grubu da gulüv çizgisinde yer alır. Meselâ Ehl-i beyt etrafında oluşturulan aşırı sevgi halesi, fikrî derinliği bulunmayan hassas bazı çevrelerin aşırı duygulara sahip olmasına sebep teşkil etmiştir.

Galiyye içinde toplanan ve kişinin İslâm’dan çıkmasına sebep olan gulüv anlayışları bir yana (bk. GÂLİYYE), İslâm tarihi boyunca müslümanlar arasında gulüv olarak değerlendirilen inanç ve davranışları itikadî ve amelî olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. Ehl-i beyt’e mensup imamların, vefî olduklarına inanılan kişilerin (abdal, ricâlül-gayb) ve tarikat şeyhlerinin gaybı bildiklerine, kâinatın işlerinin yürütülmesinde tasarrufta bulunabildiklerine, darda kalan müslümanlara yardım edebileceklerine inanmak, bu maksatla kabirlerini

ziyaret etmek, ayrıca imamların ve şeyhlerin mâsum olduğunu kabul edip onlara ait söz ve davranışları âdetâ dinî bir kaynak saymak, itikadî konulara ilişkin gulüvvün belirgin örnekleridir (krş. İbn Teymiyye, I, 482-483; VI, 190; VIII, 59; Reşîd Rızâ, VI, 488-489; VIII, 277). Bunun yanında dinden olduğu kesinlikle bilinen konular (zarûrât-ı dîniyye) dışında kalan itikadî ve amelî meselelerde muhalif görüşleri benimseyenleri tekfir etmek de gulüv içinde mütalaa edilmiştir. Tekfirde gulüv, başta Hâricîler olmak üzere hicrî I. yüzyıldan zamanımıza kadar azımsanmayacak derecede itikadî fırka ve grupların vazgeçemediği bir aşırılık olmuştur.

Amelî konulara dair gulüvvü, yapılması emredilen veya yasaklanan hususlara ilâvede bulunmak şeklinde özetlemek mümkündür; bunların fertle veya içtimaî hayatla ilgili olması sonucu değiştirmez. Meselâ Hz. Peygamber tarafından kılınmayan nâfile namazlar belirleyip kılmak, muayyen evrâd ve ezkârı belli zamanlara tahsis edip yapmak, sakal bırakmak ve çarşaf giymek gibi hususlar farz telakkî etmek, bunun yanında kumar niteliği taşımayan oyunları oynamayı, spor müsabakaları düzenlemeyi, sözleri ahlâka aykırı olmayan müzik eserlerini dinlemeyi yasak saymak bu konudaki bazı örnekleri teşkil eder (Reşîd Rızâ, VI, 491; X, 439; Abdurrahman b. Muallâ el-Lüveyhîk, s. 156-157, 398).

Nasların yorumlanmasına veya siyasî telakkilere bağlı olarak ortaya çıkan itikadî ve fikhî mezheplerin varlığı sosyolojik bir realitedir. Geniş halk kitlelerinin mensup olduğu ve yeni nesillerin kendilerini içinde buldukları bu mezhepleri dinin yerine koyarak onlara bağlılıkta aşırı gitmek, naslara aykırı olsa bile mezhebin görüşüne uymak da gulüv çeşitleri arasında yer alır. III. (IX.) yüzyıldan itibaren günümüze kadar müslümanlar arasında vuku bulan ve zaman zaman birbirlerini tekfire kadar varan mezhep ve cemaat mücadeleleri, bu alanda da gulüv anlayışının hâkim olduğunu göstermektedir. Bu sebeple gulüv sadece Gâliyye’ye ait bir anlayış değildir. Nitekim Cebriyye kullara ait fiillerin Allah’a, Mu’tezile ise kullara nisbet edilmesi konusunda, Hâricîler ile Mu’tezile günahattan sakınma noktasında, Müşeb-

bihe ile Mücessime ilâhî sıfatların ispat edilmesinde, Mürcie de ilâhî emirlere karşı ihmalkâr davranmakta aşırı tutum sergilemiş ve bu hususlarda gulüvve sapmıştır (Ebû'l-Yüsri el-Pezdevî, s. 257-258; Reşîd Rızâ, X, 431). Benzer aşırılıklar fıkıhî mezhepler içinde de yer yer görülür.

Günümüzde İslâm ülkelerinde genellikle Batılı değerlerin hâkim olması, dinin ilkeleri ve ahlâk kurallarıyla bağdaşmayan inanç ve davranışların yaygınlaşması, buna karşılık inanç ve düşünce hürriyetinin kısıtlanması, müslümanların zaman zaman ibadetlerini bile yerine getiremeyecek derecede baskı altında tutulması, hatta yer yer dinî inançlarından ötürü hakarete mâruz kalması gibi faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan gulüv telakkilerinin başında müslümanı küfürle itham etme problemi gelmektedir. İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde dinini bütün yönleriyle hayata geçirmek amacıyla faaliyet gösteren cemaatler yönetimlerin baskısı ile karşılaştıklarından, yöneticilerin yanı sıra İslâm adına sürdürülen mücadeleye katılmayan müslüman çoğunluğa karşı da aşırı tepki göstermekte, hatta içlerinden bazıları onları tekfir etmekte ve İslâmiyet'i sadece kendilerinin temsil ettiğini savunmaktadır. Bu tür cemaatlerin bir kısmı devlet işlerinde görev almayı haram saymış, İslâmî rejimle yönetilmeyen ülkelerde cuma namazının kılınmasını câiz görmemiştir (Abdurrahman b. Muallâ el-Lüveyhî, s. 459, 525). Sayıları çok olmayan selefi ve tasavvufî bazı akımların, gerek itikadî gerekse amelî konularda aşırılığa varan tutumlarıyla müslümanların çoğunluğunu sapık gösteren anlayışları, ayrıca II. (VIII.) yüzyıldan zamanımıza kadar gelen tarihî süreç içinde İslâm âlimlerince yapılan yorumları nas gibi telakki edip bunları taklit etmeyi farz mertebesine yükselten aşırı taklitçi görüşler de gulüvün günümüzdeki tezahürleri olarak değerlendirilebilir.

İslâm ülkelerinde Batılı değerlerin hâkim olmaya başlamasından sonra İslâm dinine bu değerler açısından bakış yapan çeşitli yazarlar, dinin içtimaî ve hukukî kurallarını hayata geçirmeye yönelik bütün davranışların aşırı dincilik (gulüv) olduğunu iddia etmişler, meselâ İslâm'ın doğuşundan günümüze kadar uygulanan gelen örtünme (tesettür) gibi dinî bir

hükmü, Batılı hayat tarzına aykırı düşüşü gerekçesiyle gulüv kapsamı içinde göstermeye çalışmışlardır.

Değerlendirme. "Dinî ve din dışı bütün beşerî alanları kapsayan aşırı tutum" anlamındaki gulüv kavramını, herhangi bir hedefi olmayıp genellikle beşerî arzular, bilgisizlik ve duygusallıktan kaynaklanan bilinçsiz gulüv ile belli amaçları gerçekleştirilmeye yönelik bilinçli gulüv olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. İslâm tarihinin muhtelif devirlerinde ve çeşitli yerlerde her iki tür gulüvün mensupları mevcut olmuştur. Fahreddin er-Râzî ile Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır gulüvvü hak ve bâtil diye ikiye ayırmışlar, dinin hükümlerini ve bunların dayandığı delilleri inceden inceye araştırmayı hak gulüv, mesnetsiz ve indî görüşleri dine mal etmeyi de bâtil gulüv olarak nitelendirmişlerdir (*Mefâtihu'l-gayb*, XII, 62-63; *Hak Dini*, II, 1785). Ancak Âlûsî'nin de belirttiği gibi (*Rûhu'l-me'ânî*, VI, 210) bu yorum isabetli görünmemektedir. Çünkü dinî hükümlerin ve bunların delillerinin araştırılıp incelenmesi ve gerçeğin ortaya çıkarılması doğru bir hareket olup Kur'an ve Sünnet'in onaylamadığı gulüv çerçevesinde düşünülemez. Gulüv mesnetsiz ve indî görüşleri dine mal edip benimsemek, yeni ibadetler icat etmek, dinî hükümleri aşırılığa kaçacak şekilde uygulamaktır.

Gulüv telakkisini değerlendirirken kişinin İslâm'dan çıkması sonucunu doğuran türü ile böyle bir sonuç doğurmayan türünü birbirinden ayırmak gerekir. İnsanı veya başka bir varlığı tanılaştırmak (te'lîh), tanrıyı insana benzetmek veya insan bedenine intikal edip onunla birleştiğine inanmak (hulûl-ittihad), peygamberlik iddiasında bulunmak, sadece Allah'a ve O'nun özel olarak bilgilendirdiği peygamberlere has gayb bilgisine vâkıf olduğunu ileri sürmek, nasların haber verdiği âhiret hayatını temelinden veya naslarda yer aldığı şekliyle yok sayan tenâsüh (reenkarnasyon) vb. inançlar taşımak, farzları veya haramları inkâr etmek, mânevî bir dereceye ulaşan kuldân dinî yükümlülüklerin kalktığına inanmak, kişiyi İslâm dairesinin dışına çıkararak gulüv türleri olarak kabul edilmiştir. Buna karşılık, daha iyi bir kul olmak için bizzat Hz. Peygamber'in yaşadığı ve ashabına öğrettiği dinî hayatın ötesine geçip ruh-

banlığa kadar varan aşırı telakki ve uygulamaları benimsemek ise kişinin İslâm çerçevesi içinde kalmasına engel değildir. Allah rızasını kazanmak gibi bir iyi niyetten doğmasına rağmen bu tür anlayışları da İslâm'ın ruhu ile bağdaştırmak güçtür. Zira Kur'an-ı Kerim ile Hz. Peygamber'in sünneti göz önünde bulundurulduğu takdirde, İslâmiyet'in insan fitratıyla uyum sağlayan kolaylık, rahmet ve müsamaha dini olduğunu söylemek gerekir. Hangi amaçla olursa olsun Allah'ın insanlara helâl kıldığı bir şeyi haram sayma yetkisi hiçbir kula verilmemiştir. İslâmiyet, nefse eziyeti esas alan Brahmanizm ve Budizm ile insanın bedenî cephesini ihmal eden Hıristiyanlık gibi dinlerden başka, onun sadece bedenî yönüne ağırlık verip ruhî cephesini ihmal eden Yahudiliğin yanı sıra kişiyi sadece maddî yapıyla değerlendiren materyalist telakkiler karşısında, beşer fitratına uygun olarak insana hem bedenî hem de ruhî cephesiyle yaklaşan mutedil bir din olup bu husus onu diğerlerinden ayıran ve hak din olduğunu ortaya koyan temel bir özelliğidir. Müslümanlık, beşerin yaratılışında var olan aşırılık temayülünü gidermeye önem vermiştir. Zira gulüv, herhangi bir konuda gerçeğin benimsenmesine imkân vermediği gibi yeniliğin ve değişimin karşısına dikilen en büyük engeldir. Kur'an'da, Ehl-i kitap'tan aşırılığa düşmeyen bir grubun Peygamber'in getirdiği yeni vahiylerle iman ettiğinin belirtilmesi (el-Mâide 5/56), gulüvve sapan çoğunluğun kapılarını yeniliğe kapattıklarına işaret etmektedir. İnsanı şirke veya bâtil inanışlara sürüklemesi bir yana, dinî hayatın çoğunluk tarafından yaşanmasını zorlaştırdığı ve dolayısıyla kişilerin dinden gerektiği şekilde faydalanmalarına engel olduğu için dinde gulüv İslâm'ın tasvip etmediği bir telakki olmuştur. Bu sebeple dinin anlaşılmasına vesile olan müctehid âlimlerle onların etrafında gelişen mezhepler veya dinî hayatın canlı tutulmasını amaçlayan tarikatlar karşısında gulüvve sapmak da aynı şekilde değerlendirilmelidir. Batı medeniyetinin etkisinde kalan aydınların naslarla sabit olmuş ilâhî emirlerin hayata geçirilmesini aşırı dincilik olarak görmeleri de terim anlamında olmasa bile din karşıtı bir gulüv ve bir aşırılık kabul edilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “adv”, “had” md.leri; *Lisânü'l-Arab*, “ğlv” md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Küllüyyât*, s. 150, 242, 311, 392; Wensinck, *el-Mu'cem*, “adv” md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, “adv” md.; *el-Muvaṭṭa'*, “Cihâd”, 11, “Ramazân”, 1, “Şiyâm”, 6, 7; *Müsned*, I, 23, 24, 40-41, 215, 300, 347, 386; II, 180, 217, 221, 310; III, 101, 161, 198, 454, 456; IV, 25, 86, 118, 119, 132, 147, 172, 338, 394, 422; V, 32, 41, 147, 386; VI, 46, 116, 167, 173; Dârimî, “Şalât”, 159, “Nikâh”, 3; Buhârî, “Eymân”, 24, “Teheccüd”, 5, 18, “Edeb”, 50, 54, 86, “Tevhîd”, 9, “Da'âvat”, 50, “İmân”, 32, “Nikâh”, 1, “Veşâyâ”, 16, “Enbiyâ”, 48, “Şavm”, 33, 45, 55; Müslim, “İmân”, 148-149, 167, “Müsâfirîn”, 177, 178, 219, “Şalât”, 182, “Cihâd”, 3, “Zikir”, 78, “İlim”, 7; İbn Mâce, “Edeb”, 36, “Menâsik”, 63, “Du'â”, 12, “Zühd”, 19, “Cenâ'iz”, 52, “Tahâret”, 48; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 50, “Cihâd”, 82, “Teṭavvu'”, 27, “Şavm”, 55; Tirmizî, “Zühd”, 47, 64, “Birt”, 60; Nesâî, “Zinet”, 53, 122, “Cenâ'iz”, 30, “Şiyâm”, 47, 48; Taberî, *Câmü'l-beyân* (Şâkir), IX, 416; Ebû Hâtim er-Râzî, *Kitâbü'z-Zîne* (nşr. Abdullah Sellôm es-Sâmerrâî, *el-Ğulûv ve'l-fıraku'l-Ğâliyye fi'l-ḥaḍâretü'l-İslâmiyye* içinde) [baskı yeri yok], ts. (Dârü Vâsıt), s. 303-305; a.mlf., *A'lâmü'n-nübüvve* (nşr. Salâh es-Sâvî – Gulâm Rızâ Avânî), Tahran 1397/1977, s. 43, 45, 166; Mâtürîdî, *Te'vilât*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, I, vr. 172^b, 193^c; Kâdî Abdülecbbâr, *el-Muğnî*, XX/1, s. 14; Ebû'l-Yüsr el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. H. Peter Linss), Kahire 1383/1963, s. 257-258; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtiḥü'l-ğayb*, XII, 62-63; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 382; İbn Teymiyye, *Minḥâcüs-sünne* (nşr. M. Reşâd Sâlim) [Riyad], 1406/1986, I, 474, 482-483; VI, 190; VIII, 59; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricüs-sâlikîn*, Beyrut 1403/1983, II, 496; Şevkânî, *Fethu'l-kâdir*, I, 540; II, 65; Âiûsî, *Rûḥü'l-me'ânî*, VI, 210; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1784-1785; Reşid Rızâ, *Tefsîrül-me'nâr*, IV, 65; VI, 81, 461, 488-489, 491; VIII, 138-139, 277, 439; IX, 369, 469, 527; X, 431, 438-440; XI, 63, 115, 261-262; Ali Sâmi en-Neşşâr, *Neşetü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, İskenderiye 1966, II, 66-69, 71-98, 246; Yûsuf el-Kardâvî, *Zâhîretü'l-ğulûv fi't-tekfîr* [baskı yeri yok], 1406/1985 (Matâbiul-muhtârî'l-İslâmî), s. 4-5, 18-19; Ahmed Abdülkâdir eş-Şâzelî, *Harekâtü'l-ğulûv ve't-tetarruf fi'l-İslâm*, Kahire, ts. (Dârü'l-Misriyye), s. 10-13; Abdurrahman b. Muallâ el-Lüveyhiḳ, *el-Ğulûv fi'd-dîn*, Beyrut 1412/1992, tür.yer.; Abdullah Sellôm es-Sâmerrâî, *el-Ğulûv ve'l-fıraku'l-Ğâliyye fi'l-ḥaḍâretü'l-İslâmiyye* [baskı yeri yok], ts. (Dârü Vâsıt), s. 11-29, 73-74, 125.

YUSUF ŞEVKÎ YAVUZ

GUMÂRÎ

(bk. İBNÜ'S-SİDDİK el-GUMÂRÎ).

GUMEYSÂ el-ENSÂRİYYE

(bk. ÜMMÜ SÜLEYM).

GUNDER

(غندر)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Ca'fer Gunder el-Hüzelî
(ö. 193/809)

Basralı hadis hâfızı.

110 (728) yılından sonra doğdu. Benî Hüzeyl'in mevlâ*sı olup pamuktan dokunmuş kaba elbise (kirbâs) ticareti yaptığından Kerâbîsi nisbesiyle de anılmaktadır. Başta üvey babası Şu'be b. Haccâc olmak üzere İbn Cüreyc, Ma'mer b. Râşid, İbn Ebû Arûbe, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi hocalardan hadis rivayet etti. Zehebî, hadis tahsili için onun Basra'dan başka yere gittiğine ihtimal vermemektedir. Kendisinden Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, İshak b. Râhûye, Halife b. Hayyât ve Ahmed b. Hanbel gibi tanınmış muhaddisler rivayette bulundu.

Hadis öğrenmek için çok soru sordugundan hocası İbn Cüreyc ona “gürültücü” anlamında Gunder lakabını vermiştir. Yahyâ b. Maîn, Gunder'in hocalarından yazdığı hadislerin son derece güvenilir olduğunu söylemekte, bir gün İbn Uyeyne'den rivayet ettiği hadisleri ihtiva eden bazı kitapları orada bulunan muhaddislere (veya kendisine) vererek bu hadislerde bir kusur bulmalarını istediğini, fakat onlarda bir rivayet kusuru göremediklerini belirtmektedir. Abdurrahman b. Mehdî, Gunder'in Şu'be b. Haccâc'dan duyarak yazdığı ve ayrıca ona kontrol ettirdiği hadisleri ihtiva eden kitaplardan Şu'be hayatta iken bile faydalandıklarını söylemiş, Şu'be'den rivayet edilen hadisler konusunda kendisi de dahil olmak üzere Gunder'in herkesten daha güvenilir olduğunu ifade etmiştir. Abdullah b. Mübarek de Şu'be'den rivayet edilen hadislerde ihtilâfa düşüldüğü zaman Gunder'in kitaplarını hakem kabul etmek gerektiğini söylemiştir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Gunder'in Şu'be'den naklettiği hadislerin sağlamlığını kabul eden Ebû Hâtim er-Râzî, onun başkalarından yaptığı rivayetlerin bu derece güvenilir olmadığını belirterek bunların kontrol edilmek üzere yazılabileceğini zikretmişse de Zehebî, sahih hadisleri bir araya getiren müelliflerin onun rivayetlerinin güvenilir olduğu hususunda ittifak ettiklerini belirtmiştir. Nitekim

Ebû'l-Hasan el-İclî de Gunder'in sika olduğunu kabul etmiş, İbn Hibbân onu eş-Şikât'ına alarak dalgınlığına rağmen Allah'ın seçkin kullarından olduğunu söylemiştir.

Gunder, 193 yılı Zilkade ayının ilk günlerinde (Ağustos 809) vefat etti. Bu tarih bazı kaynaklarda 192 ve 194 olarak da zikredilmektedir.

Talebesi Yahyâ b. Maîn Gunder'in meziyetleri ve zaafı hakkında önemli bilgiler vermekte; onun elli yıl boyunca gün aşırı oruç tuttuğunu, başkalarını zekât vermeye teşvik için zekâtını mahalle mescidinin minaresine çıkıp fakirleri etrafına toplayarak dağıttığını, halkın kendisine itibar etmesini sağlamak amacıyla ondan hadis tahsil etmek için Basra'ya gelen talebelerini yanına alarak çarşıda dolastığını söylemektedir.

Gunder lakabıyla tanınan on şahıs daha bilinmekte olup bunların yedisinin adı Muhammed, baba adları da Ca'fer'dir (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 960-964).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 296; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîḥ*, II, 508-509; a.mlf., *Ma'rifetü'r-ricâl* (nşr. Muhammed Kâmil el-Kassâr v.dğr.), Dimaşk 1985, I, 162, 163; II, 41-42; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 544-545; a.mlf., *et-Târîḥ* (Ömerî), s. 466; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Vasiyyullah), I, 118, III, 448; Buhârî, *et-Târîḥü'l-kebir*, II, 57-58; a.mlf., *et-Târîḥü's-şagîr*, II, 269, 273; İclî, *eş-Şikât*, s. 402; Fesevî, *el-Ma'riḳe ve't-târîḥ*, I, 182, 188, 219, 220, 234, II, 101, 103-105, 107-112, 120, 156-157, 201-203, 272-276, 296, 551, III, 29, 48, 80, 178, 280, 385, 391; İbn Kuteybe, *el-Ma'arîf* (Ukkâşe), s. 513; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VII, 221-222; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, IX, 50; Mizî, *Tezhibü'l-Kemâl*, XXV, 5-9; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 300-302; III, 196-964; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 98-102; a.mlf., *Târîḥü'l-İslâm: sene 191-200*, s. 352-355; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 502; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, IX, 96-98; Hazrecî, *Hulâşatü Tezhib*, s. 330-331; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 333.

M. YAŞAR KANDEMİR

GUNNE

(الغنة)

Kur'an-ı Kerim tilâveti sırasında genizden çıkarılan belirgin ve melodik ses.

Sözlükte “genizden konuşmak, inlemek” anlamına gelen gann (gunne) kökünden isim olup kıraat ve tecvid ilimlerinde “genizden gelen ses” olarak tarif